

C-H Hermansson om trotskismen

Inledning

Den blivande ledaren för det svenska kommunistpartiet (SKP) och dess efterföljare Vänsterpartiet kommunisterna (VPK), Carl-Henrik Hermansson, oftast kallad ”CH”, började sin politiska bana 1936 i Clarté-rörelsen som gav ut tidskriften *Clarté*. Från 1938 skrev CH artiklar till denna tidskrift.

Våren 1939 tog CH till orda om trotskismen i två på varandra följande Clarté-nummer. Artikeln, som hade rubriken ”Trotsky och trotskisterna”¹, var ett försök att kritiskt granska Trotskij och trotskisternas politiska strategi och syn på Sovjetunionen.

I artikeln framför CH de vanliga anklagelserna om att Trotskij ”underskattade bönderna” och liknande, men på ett sätt som är betydligt mer sansat och resonerande än som var normalt bland stalinister i slutet av 30-talet.

CH undviker flera av de vanligaste lögnerna. När han t ex diskuterar Trotskij linje under fredsförhandlingarna i Brest-Litovsk 1918, påpekar han helt korrekt att Trotskij linje ”segrade inom partiet” – i den vanliga stalinistiska historieförfälskningen (SUKP(b):s historia) framställs det i stället som att Trotskij saboterade fredsförhandlingarna och ”förrädiskt bröt bolsjevikpartiets direkta anvisningar”.

CH hävdar heller inte att Trotskij skulle vara fascistagent och dylikt, vilket var den officiella stalinistiska hållningen, utan han behandlar Trotskij och trotskismen som en politisk strömning som agerar utifrån sina (enligt CH felaktiga) revolutionära teorier.

I den andra delen av artikeln drar CH en lans för folkfrontspolitiken som vid den tiden (våren 1939) fördes av de stalinistiska partierna och som Trotskij var mycket kritisk till.

Sammantaget kan sägas att CH:s trotskismkritik är modern i så motto att han diskuterar politik och undviker den primitiva antitrotskism som de kommunistiska partierna vanligen stod för.² Kanske något att ta fasta på av dagens clarteister?

Samtidigt måste dock påpekas att det är sämre beställt med CH:s faktiska argument. Han påstår sig t ex ha läst Trotskij *Den förrådade revolutionen*³ i engelsk upplaga (”The Revolution Betrayed”). Hur han efter att ha läst denna bok kan skriva:

Trotsky ställer frågan om byråkratin utgör en härskande klass. Han svarar gladeligen ja.

är svårt att begripa, eftersom Trotskij i sin bok uttryckligen *avvisar* den ståndpunkten (ett helt avsnitt, ”Är byråkratin en härskande klass?”, ägnas åt att bestrida just detta). Trotskij bekämpade *alltid* denna idé, vilket framgår av ett stort antal skrifter både före och efter publiceringen av *Förrådade revolutionen*. Denna fråga var för övrigt en av kärnfrågorna 1940, när den amerikanska sektionen av Fjärde internationalen, Socialist Workers Party, splittrades: De som bröt med Fjärde internationalen hävdade att byråkratin hade blivit en ny härskande klass, en uppfattning som Trotskij ihärdigt bekämpade.⁴

¹ Lite demonstrerar CH sin okunnighet genom att använda den engelska benämningen, ”Trotsky”, i stället för ”Trotskij”.

² Ett skräckexempel är Gustav Johanssons [Trotskij och trotskismen](#) (från 1937)

³ Boken finns på marxistarkivet: [Den förrådade revolutionen](#)

⁴ Om detta, se [Till marxismens försvar](#)

Ur *Clarté* 3/4 -39 och 5-39

Trotsky och trotskisterna

Under den period Trotsky bedrev sin politiska verksamhet innanför Rysslands och sedermera Sovjetunionens gränser stod han vid ett otal tillfällen och i många viktiga frågor i opposition till sitt partis politik. Vid den diskussion rörande partiets uppbyggnad, dess medlemskader och partidisciplin, som fördes i början på seklet, stod han sålunda som den främste representanten för de mot Lenins linje stridande grupperna.

Kontroversen mellan Trotsky å ena sidan och Lenin och partiets majoritet å den andra gällde framför allt den viktiga frågan om revolutionens karaktär. Trotsky intog här en position mitt emellan mensjeviker och bolsjeviker. Mensjevikerna hävdade att revolutionen endast kunde gälla en borgerlig omvälvning. Dess mål var alltså att slå sönder de feodala bojorna, upprätta ett konstitutionellt-demokratiskt styrelsesätt och vinna garantier för arbetarklassens demokratiska rättigheter. Arbetarklassen skulle gå tillsammans med de borgerliga partierna för störtandet av tsarväldet, men sedan inta den oppositionsställning som i ett kapitalistiskt samhälle är naturlig för ett socialistiskt parti.

Bolsjevikerna påpekade att proletariatet utgjorde den enda verkligt revolutionära klassen. Den måste gå i spetsen för den revolutionära rörelsen och bringa den borgerliga omvälvningen att slå över i proletär revolution. Som proletariatets främsta bundsförvant i denna kamp räknade man med de stora bondemassorna.

Trotsky's teori lånade från bolsjevikerna satserna om proletariatets revolutionära kamp och makterövring. Från mensjevikerna tog den förnekandet av böndernas betydelse som arbetarklassens stöd. Den tsaristiska regimen kunde blott ersättas av en arbetarregering och ej av arbetarnas och böndernas gemensamma maktorgan. Vid kampen mot de privata egendomsrättigheterna måste den socialistiska arbetarregeringen komma i konflikt med bönderna och framkalla deras motstånd. En revolution begränsad blott till Ryssland, en "nationell" revolution, var omöjlig att genomföra. Den ryska revolutionen skulle emellertid verka stimulerande på arbetarklassens aktivitet i de mera framåtskridna kapitalistiska staterna. Dessa skulle erövra makten och bringa hjälp till den ryska arbetarregimen. Endast på detta sätt kunde revolutionen genomföras och makten konsolideras. Detta är teorin om "den permanenta revolutionen". Den utgör den teoretiska grundvalen för Trotskys senare politiska verksamhet, om också – genom verklighetens ovilja att kläda sig i dess tröja – under senare år på ett något förvridet sätt.¹

Av denna teori följer Trotskys förnekande av möjligheten att bygga socialismen i Sovjetunionen så länge denna är världens enda proletära diktatur. I ett efterblivet land, där bondebefolkningen utgör massan av folket, uppstår så stora slitningar och svårigheter, att endast biståndet från en proletär världsrevolution kan lösa dem. Utan direkt bistånd från den europeiska arbetarklassen kan ej det ryska proletariatet hålla sig vid makten och omforma den tillfälliga maktpositionen till en varaktig socialistisk diktatur, förklarar Trotsky. Utan världsrevolution kan ej socialismen segra i Sovjet.

Även i denna fråga var Lenin av en annan mening. Under den imperialistiska epoken gäller tendensen till skärpning av kapitalismens olikformiga utveckling. Konflikterna mellan de imperialistiska staterna skärps, kolonifolken aktiviserar striden för sin frigörelse och kampen mellan klasserna inom folken intensifieras. Kedjan av imperialistiska länder kan genombrytas i sin svagaste länk. Detta lands revolutionära arbetarklass kan utnyttja skärpningen av de

¹ Se Trotskys egna skrifter om detta (på marxistarkivet): [Resultat och framtidsutsikter](#) (1906) och [Den permanenta revolutionen](#). (1929) – *Red anm*

imperialistiska konflikterna, segerrikt motstå den väpnade interventionen och upprätta en proletär diktatur. Socialismens seger är möjlig även i ett fåtal länder eller i blott ett land.

En annan fråga är naturligtvis, om proletariatet i ett enda land kan slutgiltigt konsolidera socialismen och skapa fullständiga garantier mot intervention och mot restaurering av kapitalismen. Att detta kan ske blott genom arbetarklassens seger i de mest betydande länderna har alltid betonats av det kommunistiska partiet och dess ledare. Så stod emellertid inte frågan i kontroversen mellan Trotsky och partiet. Den gällde om Sovjetunionen med tillhjälp av blott sina egna tillgångar kunde bygga ett socialistiskt samhälle, bygga socialismen i ett enda land.

Förnekandet av möjligheten att bygga socialismen i ett enda land stod som den ena av huvudpunkterna på det gemensamma program, kring vilket Trotsky och Sinovjev-Kamenjev samlades 1926 efter att förut ha skarpt bekämpat varandra. Den andra huvudpunkten var att partimajoriteten, som trodde på möjligheten av det socialistiska uppbyggnadsarbetet, förde en politik, som i själva verket understödde de kapitalistiska inflytandena inom landet. Det är onödigt att anföra argumenten för den förstnämnda oppositionslinjen. Sovjetunionens folk har slagit dem sönder och samman. När det gällde den andra linjen betonades framför allt kulakernas växande inflytande, hur småbourgeoisin satte sitt hopp till ”den starke bonden” och hur dessa bägge grupper genom anknytning till ”byråkratien” och under partiets felaktiga kurs från sin plats bakom scenen i allt högre grad dirigerade statens organ.

Den besynnerliga situationen hade alltså uppstått, att en oppositionsgrupp, som ej trodde på möjligheten att bygga socialismen i Sovjetunionen, i sin kritik mot ledande grupperna inom partiet gick fram på linjen: den officiella politiken leder till en kontrarevolution av de kapitalistiska elementen på staden och på landsbygden, till en restauration av de kapitalistiska förhållandena. I detta läge rekommenderade Trotsky och grupperna omkring honom, att en hårdare politik skulle föras mot bönderna. Skatterna skulle höjas och priserna på de industriella produkterna stegras. I den dåvarande situationen skulle en sådan politik utan tvivel ha fört till skarpa konflikter med den stora massan av bönder och svårigheter för landets ekonomiska liv. Att nödvändigheten av konflikten med bönderna ingick i teorin om ”den permanenta revolutionen” vet vi redan. När industrin utvecklats i en sådan grad, att kollektiviseringen av jordbruket på allvar kunde påbörjas och Sovjets folk igångsatte arbetet på den första femårsplanen kom Trotsky återigen med invändningar. Nu gällde emellertid hans omtankar framför allt kulakerna. Under de bittra striderna mot det kapitalistiska inflytandet på landsbygden förklarade han att kollektiviseringen hotade möjligheten till förbund mellan proletariat och bönder (en möjlighet som han tidigare alltid förnekade). Han förordade att politiken med avkulakiseringen skulle lämnas och att man skulle återgå till det tidigare systemet med statliga kontrakt med de stora jordbrukarna. Först om tio eller femton år förklarade han tiden vara mogen för kollektivisering. Verkligheten och Sovjetunionens utveckling dömer som vanligt om riktigheten av hans linje.

Enligt Trotskys teorier är det omöjligt att bygga socialismen i ett enda land, omöjligt för Sovjetunionen att uppbygga ett socialistiskt produktionssystem utan direkt hjälp från det segrande proletariatet i Europas mest framskridna stater. Det är bekant, att proletariatet ej har hemfört någon seger i dessa stater. Den enkla logiken säger då, att Sovjetunionens folk ej kan ha skapat något socialistiskt produktionssystem. Detsamma säger Trotsky. Och hur bevisar han detta?

När ett angrepp skall företagas går den durkdrivne strategen fram på flera fronter. En av Trotskys linjer är att tala om, att en reaktion nödvändigt måste komma. Vet man väl det, är det så mycket lättare att bevisa att den redan har kommit. I ”The Revolution Betrayed” – hans huvuduppställning med den stalinistiska inrikespolitiken – förklarar han, att eftersom ett i så

många avseenden efterblivet proletariat på några månader tog språnget från en halvfeodal monarki till en socialistisk diktatur så måste reaktionen inom dess led nödvändigt komma. Den är oundviklig. Och vilka former tar sig nu denna reaktion enligt Trotsky?

Någon socialistisk produktionsordning har ej uppnåtts i Sovjetunionen. Vad som har åstadkommit, förklarar den permanenta revolutionens teoretiker, är endast att en förberedande regim har upprättats för övergången från kapitalism till socialism. Denna regim behärskas av en byråkrati, stående över massorna och utan deras kontroll. För att övergången till socialismen skall kunna äga rum fordras en andra revolution riktad mot byråkratins envælde. För att störtandet av byråkratin och marschen mot socialismen skall kunna lyckas fordras emellertid i viss utsträckning hjälp från revolutionära regimer i de stora europeiska länderna. Teorin om den permanenta revolutionen dyker alltså upp igen. Men nu är det inte bondemassorna som är svåra att komma till samförstånd med, nu är det den stalinistiska byråkratin.

Den stalinistiska byråkratin är enligt Trotsky skild från den stora massan av befolkningen, den är omöjlig att avlägsna från sina poster, den har berövat folkets stora massor den politiska makten och den skor sig samvetslöst på de arbetandes bekostnad. Och av vilka utgöres nu det härskande skiktet? Dit räknar Trotsky den ledande personalen i den statliga apparaten, inom armen, fackföreningarna och kooperationen och de stora frivilliga föreningarna, specialister och tjänstemän inom jordbruk och industrier, Stachanovarbetare, specialarbetare o. s. v. Tillsammans utgör det härskande skiktet mellan 20 och 25 miljoner. Hit hör alltså alla som intar ansvariga poster inom Sovjetunionen eller genom utbildning och intresse uppnått en hög grad av skicklighet. Det är de mest vakna och arbetsdugliga av befolkningen, de som främst bidragit till genomförandet av de stora femårsplanerna och därmed lagt grunden till och byggt den socialistiska hushållningen. Trotsky har rätt. Denna "byråkrati", detta härskande skikt kan endast avlägsnas genom våld. Men det behövs mycket av den varan.

Trotsky ställer frågan om byråkratin utgör en härskande klass. Han svarar gladeligen ja. Att det finns en härskande klass utgör ju bara ytterligare ett bevis för att Sovjet ej kan betraktas som ett socialistiskt samhälle. Ty det skulle ju vara klasslöst. Genom vårdslöst laborerande med termer kan en gammal marxist naturligtvis alltid locka några enkla själar. Beviset för hans sats ligger däri, att medan den fascistiska byråkratin är förenad med storbourgeoisin genom starka gemensamma intressen, vänskap, giftermål etc., så har Sovjetbyråkratin antagit borgerliga vanor utan att ha en nationell bourgeoisin vid sidan av sig. Och i den meningen kan vi inte förneka, säger Trotsky, att den är någonting mera än en byråkrati. I ordets fulla betydelse är den det enda privilegierade och härskande skiktet i Sovjetsamhället. "Byråkratins" förnämsta fel tycks ligga däri att den inte är fascistisk och att den inte har någon inhemsk bourgeoisin att alliera sig med.

Trotsky går fram på många linjer när han skall bevisa sin sats om omöjligheten av socialismens byggande i ett land. Frågan om samhällsformen är socialistisk, säger han under ett angrepp, om man alltså har uppnått den lägsta fasen av det kommunistiska samhället, avgöres ej enbart av de rådande egendomsförhållandena utan beror också av den uppnådda arbetsproduktiviteten. Med lägsta fasen av det kommunistiska samhället avsåg Marx ett samhälle sona redan från början stod högre i ekonomisk utveckling än de mest framskridna kapitalistiska länderna. Sovjetunionens samhällsform kan alltså inte vara socialistisk eftersom Marx tydligt räknade med att den socialistiska omdaning skulle börja i England. Det var nog den sortens marxism Marx såg i en vision när han fällde (om anekdoten är sann) de berömda orden: Vad mig själv beträffar är jag inte marxist.

Ett annat argument hos Trotsky är det, att om en socialistisk produktionsordning skulle ha uppnåtts, så skulle också staten ha dött bort, armén skulle vara avskaffad och proletariatets diktatur onödig. Nu finns statsapparaten kvar, Röda armén lever i högönsklig välmåga.

Slutsats: det socialistiska samhället finns inte. Antar man bara vissa saker, så kan man bevisa vad som helst. Att Trotsky uppger sig stå på Lenins ståndpunkt gör först saken sjuk. För att bevisa sin tes förväxlar Trotsky oupphörligt socialismen såsom kommunismens första fas och det fullt utvecklade kommunistiska samhället.

För att socialismen skall kunna byggas i Sovjetunionen måste revolutionen först segra i de viktigaste europeiska länderna, säger Trotsky. Ett medel att stimulera denna världsrevolution är kriget. Det var den tanken som låg bakom Trotskys linje när han opponerade mot avslutandet av stilleståndet med Tyskland efter oktoberrevolutionen. Hans linje segrade inom partiet men analysen visade sig felaktig. Stilleståndet måste slutas några månader senare och nu på betydligt hårdare villkor. Samma tanke låg bakom, när han senare rekommenderade att Sovjet skulle öppna krig mot Tyskland, Polen och Baltiska staterna för den händelse Hitler lyckades komma till makten, en politik som ofelbart skulle lett till världskrig och ett förbund av alla kapitalistiska stater mot Sovjet.

Att Trotsky förordade en politik som skulle leda Sovjet till oerhörda svårigheter, bör inte förvåna någon. Spekulationerna om makterövring under ett krig ha länge stått på oppositionens dagordning. I händelse av krig var den fast beslutet att intensifiera sin opposition och utnyttja de svårigheter kriget skapade för partiet och administrationen, i syfte att komma till makten. ”Byråkratien” måste avlägsnas genom en andra revolution.

Har man väl kommit in på Trotskys linje: att en andra revolution måste äga rum, att ”byråkratien” lättast kan störtas vid ett krigstillfälle, då är det också fullt konsekvent att driva en politik som till varje pris försöker framkalla detta krig. Har man intet inflytande på Sovjets politik och kan man inte driva Sovjet till ett angreppskrig, finns det bara en utväg. Man måste förmå de mot Sovjet fientliga staterna till angrepp. Detta gör man lättast genom att dikta sagor om Sovjets politik, om oppositionen inom armé och parti, om den ekonomiska kris, det bakslag, som oundvikligen måste komma. Man gör det genom att isolera Sovjet i utrikespolitiskt avseende. genom att hindra Sovjet från utnyttjande av de konflikter mellan de olika imperialistiska staterna, som oupphörligt antar en allt skarpare karaktär. Man gör det genom att med skicklig propaganda försöka driva arbetarmassorna i de imperialistiska länderna bort från Sovjet och dess politik. Med ett ord: man söker överallt och vid varje tidpunkt och till varje pris försvaga Sovjets positioner. Det är den trotskistiska linjen.

Tror man dessutom, att Sovjet ej kan segerrikt motstå ett angrepp från de fascistiska staterna och deras allierade, utan i ett krig med nödvändighet måste stå som den förlorande parten, är det fullt konsekvent om man genom överenskommelser med dessa stater på förhand skaffar sig så billiga villkor som möjligt. Genom sådana överenskommelser vinner man två saker: man garanterar sig kriget som skall föra den egna gruppen till makten och man garanterar sig (att uppfyllandet av denna garanti är mera tvivelaktigt bekymrar man sig inte så mycket om; det är den enda utvägen som står till buds) en jordbit, där man skall bygga socialismen, den enda riktiga, den egna socialismen. Det är den politik som avslöjades vid processerna mot de oppositionella blocken inom Sovjet.

Grundvalen för trotskisternas kritik av i dag bildar den falska analogien mellan förhållandena efter världskriget och i dag. Mellan den period, då arbetarklassens revolutionära organisationer kämpade mot bourgeoisin, representerad av den parlamentariska demokratin och dess institutioner, och den period i vilken vi nu lever då monopolkapitalismen och dess stöttrupper, de fascistiska organisationerna, gå till kamp mot de demokratiska rättigheter arbetarna i de imperialistiska länderna lyckats förvärva sig och därmed mot arbetarklassens aktionsfrihet, levnadsstandard och möjligheter till fortsatt kamp. Vad som främst står i skottlinjen för trotskisternas angrepp när det gäller politiken i de enskilda länderna är försöken att bygga upp en stark anti-fascistisk samling, en folkfront. Folkfrontspolitiken har två syften: att bygga en

allians mellan arbetarklassen och vissa grupper ur samhällets mellanskikt för gemensamt försvar av demokratin och freden, och att vinna hela arbetarklassen för ett aktionsprogram med positiva socialistiska mål.

Trotskisternas kritik går ut på att folkfrontspolitiken betyder ett förräderi mot arbetarklassens intressen, att arbetarna ej har något intresse av att försvara den borgerliga demokratin. Vad saken gäller är naturligtvis inte, om arbetarnas organisationer skall försvara den borgerliga demokratin i och för sig. Striden gäller ej den abstrakta principen, striden gäller som alltid de olika samhällsklassernas ekonomiska intressen. Monopolkapitalets och fascisternas attack gäller i dag de möjligheter till politisk och facklig kamp arbetarklassen skapat sig under långa och mödosamma kampår. Fascismens attack gäller ej den borgerliga demokratin som abstrakt idé, attacken gäller arbetarklassen och dess organisationer. Men fascismens strid mot arbetarklassen föres i dag på en front som strid mot demokratin. Arbetarnas försvar mot kapitalets och fascismens angrepp måste föras såsom en kamp för de demokratiska rättigheterna. Det är den enda frontställning som ges. Verkligheten är njugg. Den ger inte alls så många möjligheter till val av position och plats i den sociala striden som drömmare och teoretiker önskar och som de skaffar sig i idéernas värld. Det bästa vore naturligtvis att låta världens proletariat emigrera till månen. Då slapp det både fascism och krig.

Att stödja folkfrontspolitiken förklarar trotskisterna vara att återvända till samarbete med kapitalisterna. Försöken att draga in vissa medelklassgrupper i det gemensamma försvaret mot kapitalismens attack på demokratin – det är alltså samarbete med kapitalisterna. Att för söka hindra fascistiseringen av medelklassen, att isolera monopolkapitalismen, att bekämpa fascismen – det är det klass-samarbete trotskisterna fruktar.

Vilken politik rekommenderar i stället trotskisterna? Trotskisterna rekommenderar också en enhetsfront, men en enhetsfront på basen av ett ”förvandlingsprogram”, d. v. s. ett från kapitalism till socialism. Den revolutionära delen arbetarklassen skall alltså föreslå de övriga arbetargrupperna enhetsfront på basen av ett revolutionärt program. Den skall gå till den reformistiska majoriteten och föreslå upprättandet av en proletariatets diktatur. Vilket mot tagande ett sådant förslag skulle få behöver inte sättas i tryck. Trotskisternas politik betyder isolering, sekterism. Det betyder splittring av arbetarrörelsens krafter i en tid då enheten framför allt annat är nödvändig för att stoppa fascismens frammarsch. Men trotskisterna har gjort sin plikt. De har framställt förslag om en ”revolutionär” politik. De ha varit ”radikalast”. Samvetet är räddat. De kan dra sig tillbaka till sina lyor och studera skrifterna, medan fascismen marscherar vidare. De hoppas deras tid skall komma efter ”övervintringen”. Men andra krafter är i dag verksamma för att i tid hejda vinterstormen.

C. H. Hermansson.